

Alena DANYIOVÁ

SKLOŇOVÁNÍ PODSTATNÝCH JMEN MUŽSKÉHO RODU V ČEŠTINĚ, RUŠTINĚ A BĚLORUŠTINĚ (KOMPARATIVNÍ ANALÝZA)¹

*The Declension of Masculine Nouns in Czech, Russian and Belarusian
(Comparative Analysis)*

Keywords: *noun, masculine, Czech, Russian, Belarusian, declension, comparison*

Contact: *Masarykova univerzita; alenadikevic@seznam.cz*

Úvod

Slovanské jazyky se shodují po mnoha stránkách a vyvinuly se z jediného prajazyka – praslovanštiny (Večerka 2006: 18). Skloňování podstatných jmen je velice důležité téma v morfologii současných slovanských jazyků. V předložené práci se pojednává o skloňování maskulin v češtině, ruštině a běloruštině a srovnává se princip skloňování ve zmíněných slovanských jazycích. Ruština a běloruština jsou si navzájem podobné gramatickou stavbou, počtem pádů a principem skloňování, avšak mají některé odlišné koncovky. Čeština, která patří ke skupině západoslovanských jazyků, má odlišný princip skloňování, než ruština a běloruština, které jsou východoslovanské jazyky² (Krejčí 2017: 20). Lze předpokládat, že mnohé rysy, kterými se dnes současné slovanské jazyky od sebe liší, byly v minulosti všem společné (Večerka 2006: 12). Díky tabulkám s příklady skloňování maskulin lze porovnat princip deklinace ve třech slovanských jazycích a najít shody a odlišnosti v koncovkách.

Deklinace maskulin v češtině

Princip skloňování se v současné češtině, na rozdíl od ruštiny a běloruštiny, vyznačuje výrazně větší diferenciací. Kategorii životnosti v češtině mají pouze maskulina (Barnetová 1979: 450). Český jazyk má 7 pádů: 1. pád (nom.), 2. pád (gen.), 3. pád

¹ Text vznikl v rámci projektu MUNI/A/1368/2022 Překlad a jeho lexikografická podpora v slovanském jazykovém a kulturním areálu.

² Podle trichotomického dělení slovanských jazyků.

(dat.), 4. pád (ak.), 5. pád (vok.), 6. pád (lok.) a 7. pád (inst.). Z pádů se vyděluje vokativ, kterým se v komunikaci oslovuje, např. *pane doktore, Pavle!* (Karlík 1995: 235).

V češtině, na rozdíl od ruštiny a běloruštiny, se podstatná jména člení na životná a neživotná jen u mužského rodu, např. *muž, pán, profesor, kolega, doktor, docent* – podstatná jména životného mužského rodu; *stůl, stroj, les, hrad, dům, pokoj* – neživotného mužského rodu. Životnost je rozhodujícím faktorem pro výběr koncovek pouze u mužského rodu a má velký význam pro určování vzoru podstatného jména, např. vzor *pán* – mužský životný rod, vzor *hrad* – mužský neživotný. Určení životnosti v češtině je velmi důležité pro správnou shodu podmětu s přísudkem, např. u životných substantiv rodu mužského píšeme v přísudku *-i* měkké, avšak u neživotných maskulin píšeme *-y* tvrdé. Gramatická životnost se nemusí krýt s rysem reálné životnosti, například názvy rostlin mají tvary neživotné (*duby, stromy*) a podstatná jména, která označují soubory živých bytostí (*dobytek, národ, lid, hmyz, dav*) mají naopak koncovky neživotných typů (Karlík 1995: 234). Neživotná maskulina mají v ak. sg. nulovou koncovku (*hrad, stroj*), naopak životná maskulina mají koncovku v ak. sg. (*pána, muže*). Neživotná maskulina mají stejný tvar v nom. a ak. pl. (nom. *hrady, stroje*, ak. *hrady, stroje*), životná maskulina mají v těchto pádech tvary odlišné (nom. *páni, muži*, ak. *pány, muže*). V češtině se rozlišují vzory pro skloňování životných (*pán, muž, předseda, soudce*) a neživotných (*hrad, stroj*) maskulin (Havránek 2002: 59). Skloňování podstatných jmen mužského životného rodu je odlišné od neživotného. Neživotná podstatná jména mužského rodu nemají v nom. sg. žádnou koncovku (*hrad, stroj*), životná jsou buď bez koncovky (*pán, muž*) nebo s koncovkou *-a* či *-e* (*předseda, soudce*) (Havránek 2002: 60). Životné a neživotné typy podle povahy zakončení mohou být tvrdé nebo měkké. Typ životný tvrdý je reprezentován vzorem *pán*, typ životný měkký vzorem *muž*. U vzoru *pán* je třeba rozeznávat podtypy *hoch* a *občan*, u vzoru *muž* podtypy *otec* a *obyvatel* (viz tab. 2) (Karlík 1995: 244). U neživotných a životných substantiv s nulovou koncovkou se rozlišuje dvojí skloňování a jsou pro ně čtyři vzory. U substantiv životných s koncovkou *-a* či *-e* rozlišujeme dvojí skloňování a jsou pro ně dva vzory. Pro skloňování maskulin je v češtině šest vzorů, které jsou znázorněny v tabulce č. 1.

Tabulka 1. Šest vzorů skloňování maskulin v sg. v češtině (Havránek 2002: 61).

Tvrdé	Měkké
<i>neživotné</i>	
hrad	stroj
<i>životné</i>	

pán	muž
předseda	soudce

Podle vzoru *pán* se skloňují substantiva mužského životného rodu, která končí v nom. sg. tvrdou nebo obojetnou souhláskou, a která mají v gen. sg. koncovku **-a**. Podle vzoru *muž* se skloňují substantiva mužského životného rodu, která končí v nom. sg. souhláskou měkkou nebo obojetnou a také podstatná jména, která mají v gen. sg. koncovku **-e** (Karlík 1995: 244). V tabulce č. 2 jsou znázorněny deklinace životných maskulin v sg.

Tabulka 2. Deklinace životných maskulin v sg. v češtině (Havránek 2002: 62, 66; Karlík 1995: 244, 246).

<i>pád</i>	<i>vzor tvrdý</i>		<i>vzor měkký</i>	
Nom.	pán	předseda	muž	soudce
Gen.	pána	předsedy, paňáci	muže	soudce
Dat.	pánovi, -u	předsedovi	muži, -ovi	soudci, -ovi
Ak.	pána	předsedu	muže	soudce
Vok.	pane! hochu!	předsedo!	muži! otče!	soudce!
Lok.	(o) pánovi, -u	předsedovi	muži, -ovi	soudci, -ovi
Inst.	(s) pánem	předsedou	mužem	soudcem

Ke vzoru *muž* patří zároveň podobně zakončená křestní jména a příjmení jako: *Aleš, Řehoř, Kokeš, Kadlec, Halas, Beneš, Švec, Klimeš, Mráz, Vondrovic* aj. Podle podtypu *obyvatel* má podstatné jméno *přítel* v gen. pl. tvar *přátel* (Karlík 1995: 244–245). Koncovka **-ovi** je běžná u podstatných a vlastních jmen mužského rodu skloňovaných podle vzoru *pán* a u vlastních jmen skloňovaných podle vzoru *muž* v případě, když stojí samostatně jako např. dej to prosím tomu *pánovi*, zítra jdu k *doktorovi*, řekni to *Tomášovi*, zavolej *Ondřejovi* atd. U několikaslovného výrazu³ se koncovka **-ovi** přidává zpravidla jen k poslednímu členu nebo se koncovky **-ovi** a **-u** nebo **-i** střídají, ale u posledního slova zůstává koncovka **-ovi**, např. přejeme *panu doktoru Tomáši Novákovi* hodně zdraví. Koncovku **-u** mají pouze maskulina vzoru *pán* ve spojení se jménem,

³ Ve většině případů jde o spojení rodného jména a příjmení nebo titulu a jména.

např. předám dopis *profesoru Novákovi, docentu Svobodovi* atd. Substantiva *bůh* a *člověk* mají obvykle koncovku **-u**, i když stojí samostatně, např. mluvili jsme o *Bohu*, cizímu *člověku* nic neříkej atd. Zároveň ve spojení typu *pan Novák* je pravidelný pouze krátký tvar *zavolal jsem panu Novákovi* (Havránek 2002: 62–63). Životná maskulina, která mají koncovku **-a** v nom. sg., tvoří vzor *předseda* nebo koncovku **-e** – tvoří typ *soudce* (viz tab. 2). Typ *předseda* má podtypy *sluha, husita* a *paňáca* (Karlík 1995: 246). Některá maskulina, která jsou zakončena konsonanty **l, s, z** kolísají mezi tvrdým a měkkým typem skloňování (např. *manžel, anděl*), mají v sg. koncovku podle vzoru muž: *manželi, anděli* a v pl. koncovku jako *občan: manželé, andělé* (viz tab. 4) (Karlík 1995: 245).

Neživotná substantiva mužského rodu s nulovou koncovkou v nom. sg. se skloňují podle vzorů *hrad* (s podtypy *ostrov, zámek, domeček*) a *stroj* (viz tab. 3) (Karlík 1995: 250). *Hrad* je vzorem pro maskulina zakončená v nom. sg. na tvrdou či obojetnou souhlásku a v gen. sg. na **-u**. Podtyp *ostrov* má v gen. sg. koncovku **-a**. *Stroj* je vzorem pro substantiva mužského rodu zakončená na měkkou či obojetnou souhlásku a v gen. sg. má koncovku **-e** (Karlík 1995: 251). Neživotná substantiva tvrdého vzoru mají dvojí (popř. trojí) koncovku, např. do *hradu* (gen. sg.) – do *lesa* (gen. sg.), na *hradě*, v *lese* (lok. sg.) – na *zámku* (lok. sg.) (viz tab. 3) (Havránek 2002: 62).

Tabulka 3. Deklinace neživotných maskulin sg. v češtině (Havránek 2002: 61; Karlík 1995: 250–251).

<i>pád</i>	<i>vzor tvrdý</i>	<i>vzor měkký</i>
Nom.	hrad	stroj
Gen.	hradu, ostrova, lesa	stroje
Dat.	hradu	stroji
Ak.	hrad	stroj
Vok.	hrade, zámku, domečku! kalichu!	stroji!
Lok.	hradě, zámku, ostrově, domečku	stroji
Inst.	hradem	strojem

Jen v gen. a lok. sg. mají některá neživotná maskulina obojí koncovku, např. gen. *bochníku* – *bochníka, obdélníku* – *obdélníka, popelu* – *popela* (zř. i *popele*); lok. (o) českém jazyku – *jazyce*, (v) *rozhlasu* – *rozhlase*, (v) mužském *rodě* – *rodu*. U životných

maskulin má tvrdý a měkký vzor odlišnou koncovku v ak. pl. **-y / -e** (*pány, muže*) a v inst. pl. **-y / -i** (s *pány, muži*) (Havránek 2002: 62), což je znázorněno v tabulce č. 4.

Tabulka 4. Deklinace životných maskulin v pl. v češtině (Havránek 2002: 62, 66; Karlík 1995: 244, 246).

<i>pád</i>	<i>vzor tvrdý</i>		<i>vzor měkký</i>	
Nom.	páni, -ové, občané	předsedové, husité / -i	muži, -ové, obyvatelé	soudci, -ové
Gen.	pánů	předsedů	mužů, obyvatel	soudců
Dat.	pánům	předsedům	mužům	soudcům
Ak.	pány	předsedy, paňáci	muže	soudce
Vok.	páni, -ové! občané!	předsedové, husité / -i!	muži, -ové! obyvatelé!	soudci, -ové!
Lok.	(o) pánech, hoších	předsedech, sluzích	mužích	soudcích
Inst.	(s) pány	předsedy, paňáci	muži	soudci

Podle podtypu *paňáca* se skloňují maskulina, která mají v nom. sg. před koncovkou **-a** měkký konsonant, např. *bača, Vašica, Stáňa, Baťa* aj., a podle podtypu *husita* se skloňují substantiva na **-asta, -ita, -ista**, např. *Chetita, fantasta, basista* aj. K typu *předseda* patří zároveň křestní jméno *Oto / Ota*. Podstatná jména mužského rodu *kníže, hrabě, markrabě* se skloňují vzoru *kuře* středního rodu (gen. sg. *knížete, hraběte*) (Karlík 1995: 246–247). Koncovka **-é** se vyskytuje také u substantiv tvrdého vzoru s příponou **-an**, která označují obyvatele míst nebo příslušníky národů: *Pražané, Slované, občané*, a také u maskulina *manžel – manželé* (pl.) (Havránek 2002: 64).

Neživotná maskulina tvrdého vzoru mohou mít v lok. pl. koncovku **-ech** nebo **-ích** (popř. **-ách**): na *hradech, na zámcích, v balíčkách* (Havránek 2002: 62). Tabulka č. 5 znázorňuje skloňování neživotných maskulin v pl.

Tabulka 5. Deklinace neživotných maskulin v pl. v češtině (Havránek 2002: 61; Karlík 1995: 251).

<i>pád</i>	<i>vzor tvrdý</i>	<i>vzor měkký</i>
Nom.	hrady	stroje
Gen.	hradů	strojů
Dat.	hradům	strojům
Ak.	hrady	stroje
Vok.	hrady!	stroje!
Lok.	(o) hradech, domečkách/cích, zámcích	(o) strojích
Inst.	(s) hrady	stroji

V pl. má tvrdý a měkký vzor rozdílnou koncovku v ak. (a u neživotných maskulin i v nom.) **-y** / **-e** (*pány – muže; hrady – stroje*) a v inst. **-y** / **-i** (*pány, psy – muži, přáteli; hrady, lesy – stroji, penězi*). V koncovkách měkkých vzorů se píše vždy **-i**. V lok. pl. koncovka **-ech** je základní, např. v *zákonech, sadech, předpisech* aj. Koncovku **-ích** mají hlavně maskulina, končící na **-k, -g, -h, -ch**: (o) *hoších*, (na) *březích*, (v) *dialogích* aj. Některá substantiva mužského neživotného rodu mají v lok. pl. dvojí koncovku: (v) *balíčcích – balíčkách*, (po) *kouscích – kouskách* aj. (Havránek 2002: 62–63).

Díky staršímu způsobu skloňování mívají v sg. dvojtvary podle tvrdého a měkkého typu substantiva *ječmen, hřeben, křemen, kmen, kámen, kořen, plamen, pramen, týden a řemen*. V gen. sg. mohou mít koncovku **-e** / **-u** a v dat. a lok. sg. koncovku **-u** / **-i**. Nejvíce měkkých tvarů si zanechalo podstatné jméno *den* (viz tab. 6) (Karlík 1995: 252).

Tabulka 6. Deklinace podstatného jména *den* v sg. a pl. v češtině (Havránek 2002: 65; Karlík 1995: 252).

<i>pád</i>	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
Nom.	den	dny /-i
Gen.	dne	dnů/ -í
Dat.	dni/ -u	dnům

Ak.	den	dny /-i
Vok.	dni!	dny /-i!
Lok.	(o) dni /-u, (ve) dne	(o) dnech
Inst.	dnem	dny

Složeniny se slovem *den* (např. *týden*, *půlden*) se skloňují podle vzoru *hrad*, např. v tomto *týdnu* (Karlík 1995: 252).

U většiny řeckých a latinských podstatných jmen dochází při dalším skloňování ke ztrátě koncovek **-us**, **-os**, **-um**, **-on** (nom. sg.), např. *cyklus* – *cyklu*, *diskobolos* – *diskobola*, *muzeum* – *muzea*, *sympozion* – *sympozia* atd. Životná maskulina latinského a řeckého původu při skloňování ztrácejí koncovky nom. sg. **-us**, **-os**, **-es**, **-as** a přebírají koncovky vzorů *pán* a *muž*, např. *Augustus* – *Augusta* (gen.), *Ptolemaios* – *Ptolemaia* (gen.), *Herakles* – *Herakla* (gen.), *Leonidas* – *Leonida*⁴ (gen.) atd. (Karlík 1995: 270). V tabulce č. 7 je uveden příklad skloňování životného maskulina *genius* v sg. a pl.

Tabulka 7: Deklinace podstatného jména *genius* v sg. a pl. v češtině (Ibidem).

<i>pád</i>	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
Nom.	genius	geniové
Gen.	genia	geniů
Dat.	geniovi /-u	geniům
Ak.	genia	genie
Vok.	genie!	geniové!
Lok.	geniovi /-u	geniích
Inst.	geniem	genii

Z tabulky č. 7 vyplývá, že podstatné jméno *genius* má pro češtinu netypickou koncovku **-us** pouze v nom. sg. a při skloňování koncovku ztrácí a v sg. přijímá koncovky podle vzoru *pán*: *pán* (nom.) – *pána* (gen.) – *pánovi* (dat.); *genius* (nom.) – *genia* (gen.) – *geniovi* (dat.). V pl. *geniové* (jako *pánové* – nom. pl.) a skloňuje se podle

⁴ Leonida či Leonidase.

vzoru *pán* pouze v gen., dat. a vok. pl., v ostatních pádech se skloňuje podle vzoru *muž: pány / muže / génie* (ak. pl.), *pánech / mužích / géních* (lok. pl.), *pány / muži / génii* (inst. pl.).

Deklinace maskulin v ruštině

Ruština má šest pádů: nominativ (именительный падеж), genitiv (родительный падеж), dativ (дательный падеж), akuzativ (винительный падеж), instrumentál (творительный падеж) a lokál (предложный падеж) (Галкина-Федорук 1958: 222). V ruštině, na rozdíl od češtiny, je odlišné pořadí lok. a inst.: na páté pozici je inst. a na šesté – lok. Paradigma se v ruštině dělí podle třech skupin skloňování a skládají se ze 12 pádových forem (šest forem sg. a šest forem pl.) (Соколова 2005: 14–15).

System substantivní deklinace v ruštině je reprezentován třemi typy deklinace: I., II. a III. deklinace (Соколова 2005: 15). K I. skupině skloňování substantiv v ruštině (I склонение) lze zařadit maskulina, která mají nulovou koncovku v nom. sg. (např. *сана-торий, завод, автомобиль* aj.) a zároveň neutra a maskulina s koncovkou *-o / -ě* v nom. sg. (např. *чутьё,домишко, правило* aj.) a koncovkou *-e* (např. *воскресенье, собрание,домище, училище* aj.). K II. skupině (II склонение) patří feminina s koncovkou v nom. sg. *-a / -я* (např. *армия, яблоня, трава, школа* atd.) a zároveň substantiva se stejnou koncovkou mužského rodu (např. *мальчишка, мужчина, дедушка, дядя*) a společného rodu (např. *соня, умница, сирота*). III. skupinu tvoří feminina s nulovou koncovkou v nom. sg. (např. *ночь, тетрадь* atd.), neutra s koncovkou *-мя*, podstatné jméno středního rodu *дитя* a mužského rodu *путь* (Adamec 1996: 59). Podle koncovky podstatného jména lze v ruštině rozlišit substantiva s tvrdým koncovým konsonantem (např. *стол, стена, окно* aj.) a měkkým konsonantem (např. *конь, земля, поле* aj.) (Виноградов 1952: 134–135). V ruštině, na rozdíl od češtiny, nejsou vzory pro skloňování životných a neživotných maskulin, avšak je patrný rozdíl v ak. sg. (např. *вижу завод / вижу пионера*) a v ak. pl. všech rodů substantiv (např. *вижу заводы / пионеров, вижу книги / учениц, вижу окна / животных*) (Adamec 1996: 47).

Tabulka 8. Deklinace životných maskulin v sg. v ruštině (Adamec 1996: 61; Barnetová 1979: 453).

Nom.	пионер	писатель	врач	попугай	воробей
Gen.	пионера	писателя	врача	попугая	воробья

Dat.	пионеру	писателю	врачу	попугаю	воробью
Ak.	<i>пионера</i>	<i>писателя</i>	<i>врача</i>	<i>попугая</i>	<i>воробья</i>
Inst.	пионером	писателем	врачом	попугаем	воробьём
Lok.	пионере	писателе	враче	попугае	воробье

Při skloňování životných maskulin se gen. sg. shoduje s ak. sg., avšak při skloňování neživotných maskulin se nom. sg. shoduje s ak. sg. Tabulka č. 9 znázorňuje skloňování neživotných maskulin v sg.

Tabulka 9. Deklinace neživotných maskulin v sg v ruštině (Ibidem).

Nom.	<i>завод</i>	<i>автомобиль</i>	<i>плач</i>	<i>трамвай</i>	<i>улей</i>
Gen.	завода	автомобиля	плача	трамвая	улья
Dat.	заводу	автомобилю	плачу	трамваю	улью
Ak.	<i>завод</i>	<i>автомобиль</i>	<i>плач</i>	<i>трамвай</i>	<i>улей</i>
Inst.	заводом	автомобилем	плачем	трамваем	ульем
Lok.	заводе	автомобиле	плаче	трамвае	улье

Maskulina, která patří k první skupině skloňování (I склонение), se člení do dvou skupin:

1. maskulina, která končí na **-ий**;
2. maskulina, která nekončí na **-ий** (Adamec 1996: 60, 62).

Maskulina končící na **-ий** v nom. sg. mají v lok. koncovku **-и**, např. *санаторий* – (о) *санатории*. K tomuto podtypu skloňování patří terminologické internacionalismy (obsahující řecké a latinské morfémy), jako např. *гений*, *гелий*, *эпителий*, *мицелий*, *алюминий*, *амфибрахий*, *пролетарий* aj., a zároveň některá vlastní jména, např. *Юлий*, *Евгений*, *Иннокентий*, *Василий*, *Валерий* atd. (Adamec 1996: 62; Barnetová 1979: 456). V tabulce č. 10 jsou příklady skloňování maskulin na **-ий**.

Tabulka 10. Deklinace maskulin, končících na **-ий** v sg. v ruštině (Adamec 1996: 62; Barnetová 1979: 456; Виноградов 1952: 140).

<i>řád</i>	<i>Mn</i>		<i>Mž</i>	
Nom.	<i>санаторий</i>	<i>гелий</i>	гений	Юлий
Gen.	санатория	гелия	<i>гения</i>	<i>Юлия</i>
Dat.	санаторию	гелию	гению	Юлию
Ak.	<i>санаторий</i>	<i>гелий</i>	<i>гения</i>	<i>Юлия</i>
Inst.	санаторием	гелием	гением	Юлием
Lok.	санатории	гелии	гении	Юлии

Z tabulky č. 10 vyplývá, že při skloňování neživotných maskulin se koncovky v nom. a ak. shodují, na rozdíl od životných maskulin, kde se shodují koncovky v gen. a ak. Zvlášť existuje podstatné jméno mužského rodu *подмастерье*, které se skloňuje stejně jako neutra, končící v nom. sg. na *-ье*, např. *воскресенье*, avšak patří k mužskému rodu (Adamec 1996: 62).

Podle tvrdého vzoru se v ruštině skloňují maskulina I. skupiny skloňování: *вол, звук, шар, зуб*. Podle měkkého vzoru: *шмель, вихрь, конь, зверь* (Виноградов 1952: 136–137). Tabulka č. 11 znázorňuje příklady skloňování maskulin v sg.

Tabulka 11. Deklinace maskulin v sg. (tvrdý a měkký vzor) v ruštině (Ibidem).

	<i>tvrdý vzor</i>		<i>měkký vzor</i>	
Nom.	вол	<i>звук</i>	конь	<i>вихрь</i>
Gen.	<i>вола</i>	звука	<i>коня</i>	вихря
Dat.	волу	звуку	коню	вихрю
Ak.	<i>вола</i>	<i>звук</i>	<i>коня</i>	<i>вихрь</i>
Inst.	волом	звуком	конём	вихрем
Lok.	воле	звуке	коне	вихре

Maskulina měkkého vzoru mají v gen. sg. koncovku *-я* a v dat. sg. koncovku *-ю*. Podle rozdílů v přízvuku mají maskulina měkkého vzoru koncovky *-ём* či *-ем*, např. *шмелём, конём, зверем, вихрем* aj. (Виноградов 1952: 137). Maskulina, končící na

tvrdé sykavé konsonanty *-ж* / *-ш* se skloňují podle tvrdého vzoru, ale v inst. sg. mají koncovku *-ом* / *-ем* podle přízvuku, např. *ножом*, *ершом*, ale *ландышем*, *пляжем* (viz tab.12) (Виноградов 1952: 139).

Tabulka 12. Deklinace maskulin končících na *-ж* / *-ш* v sg. v ruštině (Виноградов 1952: 138).

Nom.	<i>нож</i>	<i>пляж</i>	<i>ёрш</i>	<i>ландыш</i>
Gen.	ножа	пляжа	<i>ерша</i>	ландыша
Dat.	ножу	пляжу	ершу	ландышу
Ak.	<i>нож</i>	<i>пляж</i>	<i>ерша</i>	<i>ландыш</i>
Inst.	ножом	пляжем	ершом	ландышем
Lok.	ноже	пляже	ерше	ландыше

Maskulina, končící na měkké sykavé konsonanty *-ч* / *-щ*, se skloňují podle měkkého vzoru a v inst. sg. mají koncovku *-ом* / *-ем* podle přízvuku, např.: *ключом*, *плащом*, ale *ключем*, *товарищем* (Виноградов 1952: 139). Názvy mláďat se sufixy *-ёнок* (*-онок*) jsou mužského rodu a patří v ruštině k I. skupině skloňování stejně jako maskulina se sufixem *-ин*, která označují národnost nebo příslušnost k určitému etniku, např. *грузин*, *мордвин*, *осетин*, *русин* atd. (Ibidem: 151). Zároveň existují expresivní substantiva končící na *-ишко*, *-ище*, jako např. *домишко*, *домище*, *волчище*, *дурачище*, *носище* atd., která patří k mužskému rodu, avšak skloňují se podle středního rodu: *домишко* (nom. sg.) – *домишка* (gen. sg.) atd. (Adamec 1996: 64). Pouze jedno podstatné jméno mužského rodu *путь* patří ke III. skupině skloňování (viz tab. 13).

Tabulka 13. Deklinace maskulina *путь* v sg. a pl. v ruštině (Adamec 1996: 68; Barnetová 1979: 465, 467; Виноградов 1952: 174).

<i>рád</i>	<i>sg.</i>	<i>pl.</i>
Nom.	путь	пути
Gen.	пути	путей
Dat.	пути	путям
Ak.	путь	пути

Inst.	путём	путями
Lok.	пути	путях

Skloňování maskulina *путь* se částečně shoduje s deklinací feminina *тетрадь*. Podstatné jméno *путь* v inst. sg. má koncovku **-ём**, ale *тетрадь* má v inst. sg. koncovku **-ю** (Adamec 1996: 68).

Deklinace maskulin v běloruštině

Současná běloruština, na rozdíl od češtiny, má 6 pádů: *назоўны* (nom.), *родны* (gen.), *давальны* (dat.), *вінавальны* (ak.), *творны* (inst.), *месны* (lok.). Další odlišnost od češtiny je v pořadí pádů: *творны* sklon (inst.) v běloruštině je na 5. pozici, ale odpovídá 7. pádu v češtině a *месны* skлон (lok.) je na 6. pozice a odpovídá 6. pádu v češtině (Бурак 1985: 115). K mužskému rodu lze v běloruštině zařadit substantiva s tvrdou a měkkou osnovou, která v nom. sg. mají nulové koncovky a v gen. sg. koncovky **-а** (**-я**) a **-у** (**-ю**), např. *стол, луг, заяц, ключ* (viz tab. 45). K mužskému rodu patří zároveň podstatná jména zvířat, která se neskloňují, např. *кенгуру, шымпанзе, какаду, фламінга* (Бурак 1985: 113). Dle paradigmatu skloňování většina podstatných jmen v běloruštině patří k jedné ze třech skupin skloňování substantiv: I., II. nebo III. K první skupině patří substantiva mužského a středního rodu, např. *акно, завод, сын, слова* aj. K druhé a třetí skupině patří podstatná jména ženského rodu, např. *ноч, мова, праўда, рука* aj. (Бурак 1985: 116). Zároveň v současné běloruštině existují podstatná jména, která se neskloňují⁵, např. *бюро, кіно, кафэ, купэ, рэле, дэпо, метро, рагу, фэе, журы, таксі, шасі, поні, кенгуру, Гюго, Русо, Гётэ, Дзюма* aj. (Бурак 1985: 127).

I. skupinu skloňování substantiv v běloruštině tvoří podstatná jména mužského rodu, která v nom. sg. mají nulovou koncovku, např. *двор, газ, гром, матор* aj., a také substantiva středního rodu, která v nom. sg. mají koncovky **-о** (**-ё**) a **-а** (**-е**), např. *нісьмо, поле, жыццё* aj. Substantiva I. skupiny mohou mít osnovu, která končí na tvrdou souhlásku, např. *сын, бор, верас* aj., na měkkou souhlásku: *ключ, алень, дождж* aj. a na **з, к, х**: *луг, плуг, крок, мох* aj. Charakter osnovy podstatných jmen má vliv na koncovku při skloňování (viz tab. 14) (Бурак 1985: 116).

⁵ Бѣлор. *нескланяльныя назоўнікі*.

Tabulka 14. Deklinace maskulin v sg. v běloruštině (Ibidem).

Nom.	сын	алень	крок	плуг	бор	ключ
Gen.	сына	аленя	кроку	плуга	бору	ключа
Dat.	сыну	аленю	кроку	плугу	бору	ключу
Ak.	сына	аленя	крок	плуг	бор	ключ
Inst.	сынам	аленем	крокам	плугам	борам	ключом
Lok.	(аб) сыне	алені	кроку	плузе	бары	ключы

V pl. maskulina v nom. mají koncovky **-ы** či **-і**, v gen. **-оў**, **-яў** či **-аў**, v dat. **-ам** či **-ям**. V ak. životná maskulina v běloruštině mají koncovky **-оў** / **-яў** (stejně jako v gen.) a neživotná – koncovky **-і** / **-ы** (stejně jako v nom.). V inst. mají maskulina koncovky **-амі** / **-ямі** a v lok. koncovky **-ах** / **-ях** (viz tab.15) (Ibidem: 118–119).

Tabulka 15. Deklinace maskulin v pl. v běloruštině (Ibidem: 118).

Nom.	сыны	алені	крокі	плугі	бары	ключы
Gen.	сыноў	аленяў	крокаў	плугоў	бароў	ключоў
Dat.	сынам	аленям	крокам	плугам	барам	ключам
Ak.	сыноў	аленяў	крокі	плугі	бары	ключы
Inst.	сынамі	аленямі	крокамі	плугамі	барамі	ключамі
Lok.	(аб) сынах	аленях	кроках	плугах	барах	ключах

Maskulina s koncovkou **-а** (**-я**) a zároveň substantiva společného rodu, když označují osobu mužského pohlaví, se v běloruštině skloňují podle I. či II. skupiny skloňování (viz tab.16) (Ibidem: 125).

Tabulka 16. Deklinace maskulin končících na **-а** (**-я**) v sg. v běloruštině (Ibidem).

Nom.	мужчына	суддзя	няўмека
Gen.	мужчыны	суддзі	няўмекі
Dat.	мужчыну	суддзю (-і)	няўмеку

Ak.	мужчыну	суддзю	няўмеку
Inst.	мужчынам	суддзёй (-ёю)	няўмекам
Lok.	(аб) мужчыне	суддзі	няўмеку

U maskulin s měkkou osnovou, která mají přízvuk na konci, v dat. sg. se používá také koncovka **-i**: *старшыні, суддзі*. V gen. a ak. sg. a pl. mají stejné koncovky jako feminina (gen. *мужчыны – жанчыны, суддзі – зямлі*; ak. *мужчыну – жанчыну, суддзю – зямлю*). V inst. sg. koncovky záleží podle charakteru osnovy a přízvuku: pokud je přízvuk na koncovce po tvrdé souhlásce, píše se koncovka **-oŭ (-oю)**, po měkké souhlásce: koncovka **-ěŭ (-ěю)**: *Кузьмой (-oю), суддзёй (-ěю)*; pokud přízvuk není na koncovce po tvrdé souhlásce, píše se koncovka **-am**, po měkké souhlásce **-em**: *бацькам, дзядулем* (Ibidem).

Maskulina končící na **-ын (-in)**, **-анін (-янін)** v sg. se skloňují v běloruštině podle I. skupiny skloňování, která označují osoby a mají osnovu, končící na tvrdý konsonant (viz tab.17) (Ibidem: 124).

Tabulka 17. Deklinace maskulin končících na **-ын (-in)**, **-анін (-янін)** v sg. v běloruštině (Ibidem).

Nom.	армянін	гараджанін	селянін
Gen.	армяніна	гараджаніна	селяніна
Dat.	армяніну	гараджаніну	селяніну
Ak.	армяніна	гараджаніна	селяніна
Inst.	армянінам	гараджанінам	селянінам
Lok.	(аб) армяніне	гараджаніне	селяніне

Závěr

Čeština, na rozdíl od ruštiny a běloruštiny, rozlišuje maskulina podle životnosti a neživotnosti. Kategorie životnosti je v češtině velice důležitá a maskulina mají odlišné vzory při skloňování pro mužský životný a mužský neživotný rod. V ruštině a běloruštině se maskulina skloňují podobným způsobem, podle měkkých a tvrdých vzorů. V ruštině a běloruštině nejsou zvlášť vzory pro skloňování životných a neživotných maskulin,

avšak při jejich skloňování jsou rozdíly v ak. sg. a pl. Při skloňování mají neživotná maskulina v ruštině a běloruštině stejné koncovky v nom. a ak. sg. a pl., avšak životná maskulina mají koncovky odlišné.

V tabulce č. 18 je příklad komparace deklinačních systémů podstatného jména mužského životného rodu *syn* v sg. v češtině, ruštině a běloruštině.

Tabulka 18. Skloňování podstatného jména *syn* v sg. v češtině, ruštině a běloruštině (Adamec 1996: 61; Havránek 2002: 62, 66; Karlík 1995: 244, 246; Бурак 1985: 116).

<i>pád</i>	<i>čeština</i>	<i>ruština</i>	<i>běloruština</i>
Nom.	syn	сын	сын
Gen.	syna	сына	сына
Dat.	synovi, -u	сыну	сыну
Ak.	syna	сына	сына
Vok.	syne!	---	---
Lok.	(o) synovi, -u	(o) сыне	(аб) сыне
Inst.	synem	сыном	сынам

Z tabulky č. 18 vyplývá, že skloňování maskulina *syn* je podobné v těchto zmíněných slovanských jazycích. V češtině substantivum *syn* se skloňuje podle vzoru *pán* (Mž), v ruštině a běloruštině podle I. skupiny skloňování. Koncovky dat. sg. jsou podobné: v ruštině a běloruštině koncovka *-u*, ale v češtině *-ovi*, v gen. a ak. stejná koncovka *-a* ve třech jazycích. V lok. v běloruštině a ruštině stejná koncovka *-e*, ale v češtině: *-ovi*. V inst. jsou odlišné koncovky ve třech jazycích: v běloruštině *-ам*, v ruštině *-ом* a v češtině *-em*. Tvary vokativu nejsou v současné ruštině a běloruštině, na rozdíl od současné češtiny, kde se často používá vokativ.

Další příklad deklinace podstatného jména mužského neživotného rodu *klíč* v sg. ve třech zmíněných slovanských jazycích, který je znázorněn v tabulce č. 19.

Tabulka 19. Skloňování podstatného jména *klíč* v sg. v češtině, ruštině a běloruštině (Havránek 2002: 61; Karlík 1995: 250–251; Виноградов 1952: 139; Бурак 1985: 116).

<i>pád</i>	<i>čeština</i>	<i>ruština</i>	<i>běloruština</i>
Nom.	klíč	КЛЮЧ	КЛЮЧ
Gen.	klíče	КЛЮЧА	КЛЮЧА
Dat.	klíči	КЛЮЧУ	КЛЮЧУ
Ak.	klíč	КЛЮЧ	КЛЮЧ
Vok.	klíči!	---	---
Lok.	klíči	КЛЮЧЕ	КЛЮЧЫ
Inst.	klíčem	КЛЮЧОМ	КЛЮЧОМ

V češtině se substantivum *klíč* skloňuje podle vzoru *stroj* (Mn) – měkký typ skloňování, proto při deklinaci má koncovky *-e*, *-i* či *-em*. V ruštině se maskulinum *ключ* skloňuje velice podobně jako v běloruštině, kromě lok., kde v ruštině je koncovka *-e* a v běloruštině *-ы*. V běloruštině se maskulinum *ключ* skloňuje podle I. skupiny skloňování a osnova končí na měkkou souhlásku, stejně jako v ruštině.

Summary

The presented publication deals with a comparative analysis of masculine declension systems in Czech (West Slavic language), Russian and Belarusian (East Slavic languages). Inflection principles in selected Slavic languages are compared. Similarities and differences in declension in the mentioned Slavic languages are pointed out on specific examples in the tables.

Literatura

Adamec, P., Hrabě, V., Jiráček, J., Miloslavskij, I. G., Žaža, S. *Morfologie ruštiny I*. Brno: MU, 1996.

Barnetová, V., Běličová-Křížková, H., Leška, O., Skoumalová, Z., Straková, V. *Русская грамматика 1*. Praha: Academia, 1979.

Havránek, B., Jedlička, A. *Stručná mluvnice česká*. Praha: Fortuna, 2002.

Karlík, P., Nekula, M., Rusínová, Z. *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: NLN, 1995.

Krejčí, P. *Přehled vývoje jihoslovanských spisovných jazyků (Od 9. do počátku 19. století)*. Brno: MU, 2014.

Večerka, R. *Staroslovenština v kontextu slovanských jazyků*. Olomouc: UP, 2006.

Бурак, Л.І. *Сучасная беларуская мова*. Мінск: Вышэйшая школа, 1985.

Виноградов, В.В. *Грамматика русского языка. Том I. Фонетика и морфология*. Москва: Издательство академии наук СССР, 1952.

Галкина-Федорук, Е.М., Горшкова, К.В., Шанский, Н.М. *Современный русский язык. Лексикология. Фонетика. Морфология*. Москва: Государственное учебно-педагогическое издательство министерства просвещения РСФСР, 1958.

Соколова, Я. *Морфология современного русского языка. Теоретический и практический курс*. Нитра: 2005.

The article is accessible in open access mode under licence CC BY-NC-ND
Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivatives 4.0